

Dětské knihy umíme!

ČESKO-POLSKÉ PARALELY V LITERATUŘE PRO DĚTI A NĚKOLIK TIPŮ NA SKVĚLÉ KNÍŽKY OD SOUSEDŮ

Většina věcí za železnou oponou byla špatně, ale některým specifickým oblastem se dařilo. Jednou z nich je ilustrace pro děti. Platí stejně v Československu jako v Polsku, že řada talentovaných výtvarníků zvolila tuto cestu proto, aby se vyhnula socialistickému realismu a ideologickému tlaku, který panoval v umění „pro dospělé“. Ilustrace byla chápána jako užitkové umění – to mělo zpříjemňovat socialistickému člověku život po těžké práci, proto bylo podporováno. Knihy pro děti byly i oblíbený vývozní artikl a výkladní skříň komunistických států; autoři jezdili na zahraniční přehlídky a veletrhy, kde se mohli setkat se špičkami světové ilustrace. Tržní prostředí a konkurence neexistovaly a pouze stát rozhodoval o tom, v jakém nákladu knihy budou vycházet. Umělci tak měli – na rozdíl od západních kolegů – mnohem větší klid na práci, víc času a jejich kresby nemusely knihu prodávat, přitahovat pozornost. Není náhodou, že vedle školy ilustrace se silně rozvinula, opět v Polsku stejně jako v Československu, škola filmového plakátu. Ani zde plakát nemusel diváka na film primárně lákat a soustředil se na umělecké vyznění.

Vítězství nad disneyovkami

Generace výtvarníků, která vytvořila v šedesátých letech světově uznávanou polskou školu ilustrace, předávala své řemeslo dál. Dnešní polští ilustrátoři otevřeně mluví o tom, jak je ovlivnily práce Jana Marcina Szancera, Józefa Wilkoně, Janusze Stanného, Bohdana Butenka nebo Zdzisława Witwického. Ostatně i díky nim bylo Polsko jako země s dlouhou tradicí kvalitní ilustrace v roce 2003 čestným hostem jubilejního 40. ročníku Mezinárodního knižního veletrhu v Bologni, nejprestižnějšího setkání vydavatelů a autorů literatury pro děti a mládež.

Některá originální řešení, pro západního čtenáře často převratně originální, byla ovšem vynucena situací. Například nekvalitní tiskařské stroje obcházeli umělci tak, že navrhovali černobílá provedení ilustrací, využívali koláže nebo si pohrávali s fontem písma. Postupně se ale upadající ekonomika sociali-

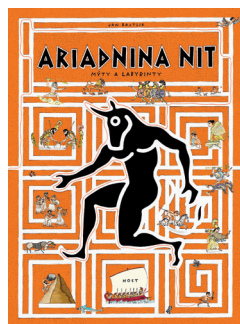
LUCIE ZAKOPALOVÁ
polonistka a překladatelka

stických států projevila i v této oblasti. Polská lidová republika od roku 1980 řešila jiné problémy než kvalitní literaturu pro děti. Na jedné straně to byla silná opozice po zrodu hnutí Solidarita, do jehož řad vstoupily miliony Poláků, na straně druhé neradostná ekonomická situace. Nakladatelství došly peníze na dobré ilustrace. Ani po roce 1989 ale nenastal boom domácí tvorby. Pokud opět sáhneme po paralele s Československem a později Českem, pulty knihkupectví v devadesátých letech ovládly levné barevné disneyovské publikace. Situaci zachraňovaly snad jen domácí knihovny a reprinty starých publikací. Postupně se ale situace začala proměňovat. Toho, co obě země za dvacet let dokázaly v literatuře pro děti a mládež, bychom si měli mnohem víc cenit a chlubit se tím ve světě. Pohled do polských i českých knihkupectví ukazuje na jedinečné spojení několika faktorů: „vytěžení“ národní tradice, inspirace v zahraničí a originálního rukopisu mladých výtvarníků a autorů. K tomu se samozřejmě přidává i ochota rodičů kvalitní knihy kupovat. Pokud už tedy všechny české máte, pojdme se podívat k polským sousedům.

Fenomén Mizielińských

Vytvořili si vlastní rozpoznatelný a zajímavý styl, který zároveň nenudí a dokáže doprovázet naučné encyklopedie i snové výpravy do tajemných světů. Manželé Aleksandra a Daniel Mizielińských, laureáti Bologna Ragazzi Award nebo Prix Sorcières, jejichž knihy se stávají bestsellery po celém světě. Používají pro děti přitažlivou výraznou černou linku, zároveň ale vykračují mimo líbivý realismus a ani v barevnosti neváhají popustit uzdu fantazii. Nejvýraznější asi ve velkoformátovém leporelu *Městečko Mamoko* (česky Albatros 2017), kde můžete hodiny zkoumat detaily a zákoutí města obydleného fantaskními zvířecími hrdiny. Naopak v naučných knihách, jako jsou oblíbený atlas světa *Mapy* (česky Host 2016), originální sonda do hlubin *Pod zemí, pod vodou* (česky Host 2017) nebo průvodce po světových národních parcích a jeho zvířatech *Cesta do divočiny*

*Listuj světem.
Výstava polské ilustrace pro děti v českých překladech, Svět knihy, vedle stanu Rosteme s knihou od 23. do 26. 9. / Tomasz Rożek – autogramiáda knihy Kosmos, polský stánek, sobota 25. 9. v 15.00.*

Jan Bajtlík: *Ariadnina nit* (Host 2019, překlad Michala Benešová).

(česky Host 2020), dávají přednost názornějšímu zobrazení. V nich už texty a ilustrace fungují v symbióze a obrázky se s informacemi doplňují.

Mizielińských nepocházejí z uměleckých rodin, jejich cesta na grafickou školu byla praktická, plánovali, že budou zkrátka pracovat jako designéři. Dostali se ale na semináře Gražky Langeové, významné výtvarnice a osobnosti v oblasti polské autorské knihy, spojky mezi starou a novou generací. Dokázala řadu mladých kreslířů inspirovat k tvorbě zajímavých ilustrací. A ti zase potom oslovit své čtenáře, nespolehat se na zakázky velkých nakladatelů a fungovat ve spolupráci s malými, odvážnějšími vydavateli, nebo dokonce založit vlastní studio – jako je Hipopotam Mizielińských.

Klikat, nebo listovat?

Nezadržitelná proměna knihy z kompendia všech vědomostí v soubor informací, které jsou zastaralé už v okamžiku, kdy opouštějí tiskárnu, zatímco v zábavě hrají prim už jiná média, vede často k temným věštbám o konci tištěné literatury. Paradoxně se ukazuje, že zachránit ji může návrat k tomu, co s rozšiřujícím se knižtiskem opouštěla: výlučnost a kvalita provedení. Středověká kronika nebyla jen zápisem událostí, ale uměleckým dílem. Podobně přezívají ve fyzické formě ty knihy, u nichž máme chuť jimi listovat. Ve věkové kategorii do deseti let navíc stále máme šanci děti oslovit i zážitkem při společném čtení.

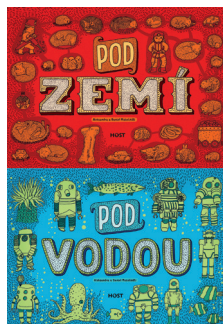
Při pohledu na velkoformátové publikace pro děti už někdy můžeme mít pocit, že nakladatelé soutěží o to, kdo vydá větší knihu. Ne u všech má rozměr své opodstatnění, v případě *Ariadniny nitě* Jana Bajtlíka (česky Host 2019) rozhodně. Cesta do hlubin řeckých bohů, hrdinů a nestvůr vede skrz labyrinty. Z jedné stránky na druhou se čtenáři dostávají putováním po zákrutách a slepých cestách a poznávají trojskou válku, Odysseovo putování, Heraklovy úkoly, příběh Theseův, Oidipův nebo Sisyfův. Ale také domy starých Řeků, divadlo nebo olympijské hry. Na závěr nechybí ani stručné připomenutí jednotlivých příběhů

Tomasz Rożek: *Kosmos*, ilustrace: Aleksandra Nałęcz-Jawecka a Tomasz Kędzierski – to/studio (Jakost 2018, překlad Martin Veselka).

Magdalena Jeleńska: *Archistorie*, ilustrace: Acapulco Studio (*Labyrint* 2020, překlad Martin Veselka).

Aleksandra Mizielińska a Daniel Mizieliński: *Pod zemí, pod vodou* (Host 2017, překlad Michael Alexa).

hů a bestiář, přímo v labyrintech se totiž objevují jen stručné popisky. Antické mýty se nepodávají v překráslené podobě, takže si děti užijí všechny drastické detaily.

„Architektura spočívá v dodržení tří zásad: trvanlivosti, užitečnosti a krásy,“ cituje tentokrát římského architekta Vitruvia Magdalena Jeleńska ve své knize *Archistorie* (česky *Labyrint* 2020). A že citát z 1. století před naším letopočtem platí dodnes, dokazuje na dalších stranách knihy, která se sice věnuje dějinám architektury, ale chronologie pro ni není důležitá. Je snad lepší most Golden Gate, nebo ten Karlův? Změnilo se něco na tom, že lidé žijí v domech? Sledujeme, jak se mění a vrací použití kamene, jaké věže na světě vyrostly a jakou funkci měly a má oblouk, čím nás oslňuje kopule. Mezi stavbami z různých zemí najdeme vilu Tugendhat i Žďákovský most nebo dům U Kamenného zvonu. Touhle knihou můžete listovat a k tomu klikat a dohledávat, cestovat a objevovat svoje vlastní příklady zmíněných architektonických stálic.

Kdyby takhle vypadaly učebnice v českých školách, možná bychom nemuseli řešit, že to v ní většímu dítěti po pár týdnech v první třídě přestane bavit. *Kosmos* Tomasze Rożka (česky *Jakost* 2018) lehce skáče po tématech jako černá díra nebo zrod hvězd ve vesmíru. Autor klidně přiznává, že něco neví, ale taky zve k pokusům: nevěřili byste, jak je k navození představy o vzniku galaxií dobrý pořádně tučný vývar. „Když dítě dospívá ve světě, který mu neustále něco zakazuje, nesmí se ničeho dotknout, nesmí nic udělat, pokaždé mu někdo vynadá, tak potom je z něj skutečně člověk, který se o nic nezajímá. Takže když dětem dovolíme, aby občas skočily do bláta, aby vlezly na strom nebo si vzaly do ruky mravence nebo třeba mrtvou mouchu a podívaly se na ni, tak v nich podporujeme zájem o svět okolo,“ říkal v rozhovoru pro Český rozhlas při své poslední návštěvě Prahy polský fyzik, publicista a spisovatel celkem přesvědčivě. Stejně tak je to s knihami – pokud si je děti mají číst, musejí je dostat do ruky a nezbyvá než přivřít oči nad tím, že natrhnou stránku nebo na ni vylíjí limonádu. ■